

II. JURISPRUDÈNCIA

II.1. TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

Jaume VERNET I LLOBET
Catedràtic de dret constitucional
de la Universitat Rovira i Virgili

Eva PONS I PARERA
Professora de dret constitucional
de la Universitat de Barcelona

El Tribunal Constitucional ens ofereix durant el període que comentem, de juliol a desembre de 1997, dues sentències, que com és habitual presentarem breument, tot indicant-ne els aspectes més rellevants. Una ens planteja el problema de la competència sobre la matèria lingüística i l'altra la protecció jurisdiccional dels drets lingüístics. Dos aspectes fonamentals dels nostres comentaris, tot i que el Tribunal no els aborda des d'aquesta perspectiva. El període objecte d'aquesta crònica es refereix, com és costum, als suplementes del BOE, que recullen de forma separada la jurisprudència constitucional.

En la primera Sentència, la STC 134/1997, de 17 de juliol, el Ple del Tribunal Constitucional resol el conflicte positiu de competència núm. 1524/1988, formulat pel Consell de Govern de les Illes Balears contra el Reial decret 295/1988, de 25 de març, en què s'establí que el *Ministerio de Educación y Ciencia* era l'òrgan competent per concedir l'exempció de cursar l'ensenyament de la llengua pròpia, cosa que reclamava el Consell de Govern en virtut del repartiment competencial que es deriva de la Constitució i l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears. Es tracta d'un conflicte en

què són al·legades diverses competències: la de l'Estat sobre la matèria de les forces armades i les autonòmiques sobre la matèria lingüística i sobre l'ensenyament. El Tribunal opta per la prevalença de la competència autonòmica sobre l'ensenyament, sense considerar, d'una banda, com a competència el mandat constitucional de reconeixement de la cooficialitat, encara que esmenta com a base de la seva decisió el principi del pluralisme lingüístic, derivat del preàmbul i dels articles 3 i 148.1.17 de la Constitució, cosa que potser constitueix la novetat més destacada. D'altra banda, descarta la presència de la competència sobre les forces armades, perquè el precepte controvertit no incideix en els fonaments de l'organització i del funcionament d'aquestes, com sí que ho havia considerat anteriorment, en la stc 123/1988, en què va pronunciar-se sobre la Llei de normalització lingüística de la llengua catalana a les Illes.

En la segona, la Sentència 201/1997, de 25 de novembre, la sala primera del Tribunal Constitucional resol el recurs d'emparament núm. 804/1995, presentat per un pres basc a qui l'autoritat penitenciària primer i l'autoritat judicial després li havien negat el dret d'usar telefònicament la seva llengua amb els seus familiars en un establiment penitenciari de Terol. El Tribunal atorga l'emparament sobre la base del dret a la intimitat familiar, que no es pot limitar perquè el funcionari de presons, que reglamentàriament escoltarà la conversa, no entengui la llengua que utilitzi el reclús. Sorpren l'acolliment, per part del Tribunal, del dret a la intimitat familiar del pres en comptes o, fins i tot, a més de la llibertat d'expressió, que també s'havia mencionat indirectament en la demanda del presidiari. Probablement, ja que no es diu clarament a la Sentència, es tria el dret a la intimitat i s'abandona la llibertat d'expressió perquè aquesta es connecta més directament amb el dret d'utilitzar la seva llengua, dret constitucionalment garantit dins del territori on aquestes llengües són oficials. En canvi, el dret a la intimitat empara l'ús de qualsevol llengua, àdhuc les estrangeres. De fet, s'equipara l'èuscar a una llengua estrangera en la Sentència, ja que aquesta decisió sembla tenir en compte que la situació objecte d'emparament succeeix fora del territori on l'èuscar és llengua oficial, encara que ocorre dins del territori espanyol.

Sentència 134/1997, de 17 de juliol. Ple. Ponent: Manuel Jiménez de Parga y Cabrera.

Aquesta controvèrsia competencial oposa el Consell de Govern de les Illes Balears, que reclama la titularitat de la competència per eximir els

alumnes fills de militars de l'obligació de cursar la llengua cooficial en el territori autònom a l'Estat, que reté aquesta facultat arguint la seva competència exclusiva en matèria de defensa (art. 149.1.4 CE). D'aquesta manera es posen en connexió dos àmbits aparentment distants, com són l'ensenyament i l'exèrcit, quant a aspectes vinculats al seu règim lingüístic.

En concret, la disposició impugnada és la clàusula quarta.³ del Conveni entre el Ministeri d'Educació i Ciència i el de Defensa, sobre règim, promoció i funcionament de centres d'ensenyament, aprovat pel Reial decret 295/1988, de 25 de març. Aquesta norma configura l'ensenyament de la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma com una assignatura obligatòria, dotada dels mateixos efectes acadèmics i administratius que la resta de matèries incloses en el pla d'estudis; però, tot seguit, preveu que «*el Ministerio de Educación y Ciencia podrá conceder la exención de cursar la enseñanza de la lengua propia de la Comunidad en los casos y mediante el procedimiento que se determine*».

És aquest darrer incís, mitjançant el qual l'Estat s'autoatribueix la competència normativa i executiva relativa a l'exempció de cursar el català, el que origina el conflicte de competència.

El retard considerable del Tribunal Constitucional a resoldre'l —han transcorregut gairebé deu anys des del plantejament del conflicte per la Comunitat Autònoma— ha permès que, mentrestant, d'altres sentències constitucionals —en especial, la STC 337/1994, sobre el model lingüístico-educatiu de Catalunya— hagin delimitat amb suficient precisió la competència autonòmica per regular la llengua pròpia en l'àmbit de l'ensenyament. Aquesta circumstància ha afavorit, sens dubte, la pretensió competencial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, malgrat que en aquest cas calia salvar dues dificultats addicionals: la manca de competències plenes en matèria d'ensenyament (a diferència de la resta de comunitats autònomes amb llengua pròpia, fins que no es va produir l'equiparació mitjançant la reforma estatutària de la Llei orgànica 9/1994, de 24 de març) i la connexió amb la defensa nacional, que s'havia configurat jurisprudencialment com un àmbit resistent a la competència lingüística autonòmica (*vid.* la STC 123/1988, on s'analitzava la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears).

En les seves alegacions, el Govern balear va argumentar que l'Estat no és competent per dictar la disposició esmentada ja que, en virtut de l'habilitació de l'art. 3.2 CE, la competència per determinar el nivell d'obligatorietat de la llengua catalana ha estat assumida per la Comunitat Autònoma. L'Estatut d'autonomia de les Illes Balears recollia en l'art. 10.21 (actual art. 10.20) la competència sobre el foment de l'ensenyament

de la llengua pròpia, i l'art. 14 li atribuïa «la competència exclusiva, en harmonia amb els plans d'estudis estatals, per a l'ensenyament de la llengua catalana». Aquesta competència fou desplegada per mitjà de la Llei 3/1986, de 19 d'abril, de normalització lingüística, i el Decret 53/1985, de 20 de juny, que remet a una Ordre del conseller d'Educació i Cultura la fixació del règim d'exempcions de l'obligatorietat de l'ensenyament de la llengua catalana.

L'advocat de l'Estat va adduir, en defensa de la competència estatal per dictar la disposició impugnada, els títols competencials sobre l'homologació del sistema educatiu, en connexió amb el desenvolupament del dret a l'educació (art. 27.8 i 149.1.30 CE), i sobre la defensa i Forces Armades (art. 149.1.4 CE). Tres arguments particulars conformen la posició del representat de l'Estat. En primer lloc, la finalitat pròpia dels centres educatius previstos en el Conveni, que pretenen facilitar l'ensenyament dels fills del personal militar, subjecte a una gran mobilitat, com a condició necessària per atendre adequadament la política de defensa nacional i com a element integrant d'aquesta. En segon lloc, el contingut de la disposició final segona de la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (LODE), que «autoritza el Govern per adaptar allò disposat en aquesta Llei a les peculiaritats dels centres que estiguin acollits a convenis entre el Ministeri d'Educació i Ciència i altres ministeris...». I un tercer argument, ja en el pla lingüístic, d'acord amb el qual la titularitat estatal del centre afectat (propietat del Ministeri de Defensa) comportaria atribuir a l'Administració estatal l'ordenació concreta de la posada en pràctica de la cooficialitat en els seus propis òrgans.

En el fonament segon el Tribunal Constitucional estableix les bases teoriconormatives de la seva decisió. Recorda «*la voluntad de la Nación española, manifestada abiertamente en el propio Preámbulo de la Constitución, de proteger las diversas culturas, tradiciones y lenguas de los pueblos de España*», voluntat plasmada en l'article 3, com a reconeixement del plurilingüisme, i en l'article 148.1.17, norma habilitant d'una competència sobre el foment de l'«ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma». Tot seguit se cita la doctrina jurisprudencial aplicable al cas: d'una banda, la referent a la distribució competencial que permet a l'Estat regular l'ensenyament del castellà, com a única llengua oficial en tot el territori de l'Estat, i a les comunitats autònomes normar l'ensenyament d'altres llengües oficials (STC 87/1983, FJ 5, i 337/1994, FJ 10 i 14); i d'una altra, la doctrina sobre l'abast territorial de la competència autonòmica per regular la cooficialitat lingüística, que s'estén a tots els poders públics radicats en el territori autonòmic, sense exclusió dels òrgans dependents de l'Administració central

i d'altres institucions centrals en sentit estricte (STC 82/1986, FJ 2), entre les quals s'inclourien les forces armades, ja que les *«particularidades que poseen las Fuerzas Armadas no excluyen [...] su carácter de Administración Pública»* (STC 123/1988, FJ 5).

L'especificació d'aquesta doctrina general en relació amb la competència de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears per regular els aspectes lingüístics de l'ensenyament condueix a apreciar que: *«...la regulación de todo lo relativo a la enseñanza del catalán, como lengua propia de las Islas Baleares, posee ciertamente —como señala la representación de la Comunidad Autónoma— un fundamento estatutario que justifica sobradamente que el Parlamento balear acordase, en la Ley 3/1986, de 29 de abril, de Normalización Lingüística, imponer la obligatoriedad de la enseñanza de esta lengua en todos los niveles, grados y modalidades de la enseñanza no universitaria (art. 19.1). Como también justifican, obviamente, que esta Ley previese la genérica posibilidad de que fuesen los órganos competentes de Comunidad Autónoma los que decidiesen, en el supuesto de “residencia transitoria en las Islas Baleares”, la eventual exención de dicha obligación —hasta un máximo de tres cursos—, fijando como requisito imprescindible para solicitarla que el “el tiempo transcurrido de residencia más el tiempo previsto no sea superior a tres años” (Disposición adicional cuarta)»* (FJ 2).

Per consegüent, l'interpret constitucional entén que, en cas de no discutir-se la inserció de la disposició normativa impugnada en l'àmbit de l'ensenyament, el problema competencial pràcticament desapareixeria, ja que no pot negar-se *«la potestad autonómica tanto para establecer la obligatoriedad de la enseñanza de su lengua propia, como para eximir de la misma»* (FJ 2).

El problema bàsic, tractat en el fonament jurídic tercer, és, doncs, el d'enquadrar materialment la norma objecte del conflicte. Es tracta d'un típic conflicte material, en el qual el Tribunal Constitucional ha de determinar quina de les dues instàncies té el títol competencial més específic que li permet regular la matèria afectada. S'analitza la relació de la disposició qüestionada amb la competència exclusiva de l'Estat inclosa en l'art. 149.1.4 CE, pel que fa a la fixació de la política del personal militar, per concloure que no existeix la connexió directa necessària per desplaçar la competència autonòmica: *«... si bien es verdad que no puede drásticamente negarse toda vinculación de las disposiciones impugnadas con el referido ámbito material, no es menos cierto que entre ambos tampoco es dable detectar la necesaria trabazón que permitiría ya afirmar, sin ulterior argumentación, que el Estado está legitimado para adoptar tal medida en virtud del citado título competencial. Y es que, a diferencia de lo acontecido en la STC 123/1988 respecto del art.*

13 de la Ley de Normalización Lingüística balear —que regulaba el uso del catalán durante la prestación del servicio militar y declaraba la validez de todas las actuaciones militares hechas en esta lengua en dicho territorio—, no cabe apreciar que los preceptos ahora controvertidos incidan en los mismos fundamentos de la “organización y funcionamiento” de las Fuerzas Armadas (fundamento jurídico 5º); afectación directa que, al sí producirse en relación con el mencionado art. 13, nos conduciría entonces a declarar su inconstitucionalidad por invadir el espacio competencial propio del Estado que el art. 149.1.4 CE acota. Ciertamente, el Convenio que nos ocupa, dado que se centra en el establecimiento de determinadas particularidades en el régimen regulador de los Centros docentes de titularidad del Ministerio de Defensa, sólo muestra una débil, en cuanto mediata, vinculación con dicho sector material. Justificar sobre esa sola apoyatura la facultad debatida equivaldría a expandir indebidamente el marco de la competencia estatal ex art. 149.1.4 CE a toda suerte de actividades no incluidas en dicho ámbito, por el mero hecho de su más o menos remota, potencial u ocasional relación con aquellas materias» (FJ 3).

Com es pot observar, tota l'argumentació bascula sobre les competències sectorials que poden incidir sobre l'àmbit material afectat, sense tenir en compte la competència autonòmica horitzontal per regular la llengua pròpia. Així, en el fonament jurídic quart, s'identifica positivament la matèria concernida amb l'ensenyament. Els arguments adduïts són l'objectiu explicitat pel Conveni d'«asegurar el más adecuado disfrute del derecho a la educación de los hijos del personal militar, cuyo normal desenvolvimiento puede verse trastornado con motivo de unos traslados de residencia que, en función de las necesidades de organización de la defensa nacional, pueden llegar a ser harto frecuentes en el seno de las Fuerzas Armadas»(FJ 5), així com el fet que el mateix Conveni atribuís la facultat discutida al Ministeri d'Educació i Ciència, i no al de Defensa.

En conseqüència, el títol competencial rellevant pel que fa a l'Estat és l'art. 149.1.30 CE («normes bàsiques per al desenvolupament de l'art. 27 de la Constitució, a fi de garantir les obligacions dels poders públics en aquesta matèria»), que permet la participació de les instàncies de govern estatal i autonòmica en la configuració del sistema educatiu, mitjançant la determinació de «los currículos de los distintos niveles, etapas, ciclos y grados de enseñanza, las enseñanzas mínimas y las concretas áreas o materias objeto de aprendizaje, organizando asimismo su desarrollo en los distintos Centros docentes» (STC 337/1994, FJ 9). Tanmateix, la mateixa jurisprudència admet una restricció específica d'aquesta facultat en dir que «del reconocimiento de la cooficialidad del castellano y de la lengua propia de una Comunidad se deriva el mandato para los poderes públicos, estatal y autonómico, de incluir

ambas lenguas cooficiales como materia de enseñanza obligatoria en los Planes de Estudio, a fin de asegurar el derecho, de raíz constitucional y estatutaria, a su utilización» (src 337/1994, FJ 14).

La qüestió queda definitivament centrada quan el Tribunal Constitucional assenyala que *«en este marco normativo, se hace evidente que la posibilidad de acordar la exención del estudio del catalán, lengua propia de las Islas Baleares, se configura como una excepción al recién aludido mandato que pesa sobre los poderes públicos de incluir en los Planes de Estudio como materia curricular obligatoria a las lenguas propias de las Comunidades»*. I atès que aquesta singularitat té el seu fonament en la disposició final segona de la LODE —citada anteriorment—, considera indispensable delimitar l'abast de l'habilitació competencial realitzada en favor del Govern per establir el règim específic d'aquests centres educatius.

A partir de les dues interpretacions possibles de la disposició de la LODE: la que li dóna caràcter d'atribució específica al Govern per regular, de manera completa, l'ensenyament en els centres objecte del Conveni —sostinguda per l'advocat de l'Estat—, i la que la circumscriu en l'àmbit de les competències educatives de l'Estat —com defensava la Comunitat balear—, l'interpret constitucional acull clarament la darrera, en vincular estrictament l'habilitació legal a la finalitat de «garantir les obligacions dels poders públics» respecte del dret a l'educació (art. 149.1.30 CE). Aplicant-ho a les mesures previstes en el Conveni, entén que responen a l'objectiu d'acomodar el règim educatiu general a la mobilitat peculiar del personal al servei de les forces armades tant el dret preferent d'admissió en aquests centres als fills del personal militar destinat a la mateixa localitat o que hi resideixi habitualment (clàusula 4a, ap. 1r) com també la utilització del castellà com a llengua docent (ap. 3r). En canvi, d'acord amb la distinció entre l'ensenyament «en» català i l'ensenyament «del català», afirma que en el tractament de la llengua com a matèria docent, que és l'objecte del conflicte, ha de prevaler la competència exclusiva de la Comunitat Autònoma: *«El Consejo de Gobierno balear, en definitiva, esgrime un título competencial específico, que, además [...] fue utilizado en la Ley 3/1986, de Normalización Lingüística, para atribuir precisamente a sus órganos competentes la facultad de decidir acerca de la enseñanza del catalán, lengua propia de las Islas Baleares, así como la eventual exención de tal enseñanza. Planteado de este modo el asunto, se llega a la conclusión de que las controvertidas disposiciones estatales entrañan una injerencia ilegítima en el ámbito competencial acotado por el Estatuto de Autonomía para las Islas Baleares»* (FJ 5).

En una valoració de conjunt, la sentència ressenyada tot i que no fa cap aportació destacable a la doctrina jurisprudencial en matèria lingüística, tot

i que confirma el blindatge de la competència autonòmica per regular la llengua pròpia en l'àmbit de l'ensenyament. La via emprada és la interpretació restrictiva dels àmbits exclosos en raó de les seves peculiaritats, congruent amb la percepció d'una homogeneïtat substancial de la realitat educativa. De manera que l'existència de situacions singulars, com la constituïda per la mobilitat obligatòria dels familiars dels militars, només legitima una intervenció de l'Estat en la mesura de les seves competències (que en el cas discutit abastarien només la fixació de la llengua vehicular de l'ensenyament). Implícitament, el pronunciament també incideix en les relacions entre l'Estat i la Comunitat Autònoma, ja que en destaca la interdependència quan admet que decisions autonòmiques en matèria lingüística puguin tenir certa incidència en àmbits de la competència estatal. Tots aquests aspectes, que poden considerar-se positius, tenen com a contrapunt el període excessivament llarg d'incertesa que, per raons difícils d'imaginar, ha precedit aquest pronunciament jurisprudencial.

Sentència 201/1997, de 25 de novembre. Sala primera. Ponent: Manuel Jiménez de Parga y Cabrera.

El Tribunal Constitucional resol un recurs d'emparament formulat per un intern de l'establiment penitenciari de Terol contra diverses resolucions que li impedièn comunicar-se telefònicament amb el seus familiars en èuscar. La demanda d'empara és mixta, dirigida alhora contra una decisió administrativa (art. 43.1 LOTC) i contra dues resolucions judicials (art. 44.1 LOTC). En concret, són objecte del recurs la Resolució de 14 d'octubre de 1994 del director del centre penitenciari, que contenia la prohibició d'utilitzar el basc en la comunicació setmanal a la qual estava autoritzat el pres, i dues interlocutòries: la primera dictada pel Jutjat de Vigilància Penitenciària de Saragossa, de 12 de desembre de 1994, per la qual es rebutja el recurs de reforma plantejat contra la desestimació de la queixa presentada davant la resolució esmentada, i una segona interlocutòria de l'Audiència Provincial de Terol, de 15 de febrer de 1995, que declara la seva incompetència per conèixer del recurs d'apel·lació contra l'anterior.

Els elements de fet i jurídics del cas poden resumir-se així. Les autoritats penitenciàries varen autoritzar una comunicació telefònica setmanal del pres amb els seus familiars, amb la finalitat de *«potenciar la vinculació del interno con sus allegados»*. Aquestes comunicacions varen subjectar-se a les condicions previstes en l'article 100, apartat tercer, del Reglament penitenciari, que determina la presència d'un funcionari. Emparant-se en l'article

51.4 de la Llei orgànica general penitenciària —base legal del precepte reglamentari—, el director del centre penitenciari va prohibir l'ús de l'èuscar en aquestes converses en considerar que la presència del funcionari «*sólo tiene sentido para prevenir que la seguridad, interés del tratamiento o buen orden del establecimiento no queden mermados*», de manera que la norma «*quedaría vacía de contenido si el propio funcionario no pudiera comprender lo que se está hablando*». El Jutjat de Vigilància Penitenciària va subscriure la motivació de l'informe del director del Centre Penitenciari. També l'Advocat de l'Estat i el Ministeri Fiscal varen considerar-la correcta i suficient en les respectives alegacions davant el Tribunal Constitucional.

El recurrent en empara considera vulnerats els articles 18, 20 i 24 de la Constitució espanyola. A pesar de l'esquematisme i la indefinició de la demanda, on no s'especificaven els drets presumptament infringits ni s'argumentava sobre els motius de la violació —com nota críticament el Ministeri Fiscal—, el Tribunal Constitucional entén que els drets fonamentals adduïts pel recurrent són els següents: el dret a la intimitat familiar (art. 18.1 CE), atès que les comunicacions prohibides eren en el si de la família; el dret a la lliure expressió (art. 20.1.a CE), entès com a dret a utilitzar la llengua pròpia; i el dret a la tutela judicial efectiva (art. 24.1 CE), per la denegació de l'accés al recurs d'apel·lació, d'una banda, i per manca de motivació suficient de les resolucions judicials recorregudes, d'una altra.

No mereix cap explicació la desestimació de la pretesa vulneració de la tutela judicial efectiva (FJ 4), l'aspecte més rellevant de la Sentència, des de l'òptica d'aquests comentaris, és la vinculació que s'estableix entre els articles 18 i 20.1.a de la CE i la llibertat d'ús de les llengües. Atesa la novetat de la qüestió suscitada, sense un precedent directe dins la jurisprudència constitucional, considerem necessari introduir algunes qüestions generals, abans d'entrar a comentar la solució adoptada per l'interpret constitucional.

Cal recordar que el nostre ordenament no reconeix directament amb rang fonamental els drets lingüístics. Com a causa d'això pot indicar-se l'opció sistemàtica del constituent per establir una regulació de principis de la qüestió lingüística en el títol preliminar (art. 3), a banda d'una referència puntual al plurilingüisme dins del títol primer (art. 20.3 CE). Tanmateix, la doctrina científica ha destacat, des de fa bastant temps, la presència d'un vessant lingüístic en alguns drets fonamentals de la secció primera del capítol segon del títol I de la Constitució. La qual cosa té com a conseqüència principal l'aplicació als referits continguts lingüístics dels mecanismes de protecció propis dels drets fonamentals. Tot i que cal reconèixer que, a nivell teòric, la qüestió de la protecció constitucional dels

drets lingüístics no està definitivament resolta, el Tribunal Constitucional també ha derivat alguns drets lingüístics de l'art. 3 CE (STC 82, 83 i 84/1986), del dret a l'ensenyament reconegut a l'art. 27 (STC 337/1994) i del dret a la tutela judicial efectiva (STC 74/1989).

Aquest breu *excursus* permet comprendre la significació del supòsit actual, en el qual l'empara es formula contra unes decisions limitadores de la llibertat d'escollir la llengua de comunicació de l'individu. No es pot obviar que la reivindicació es produeix en un àmbit específic, en el qual el dret a utilitzar la llengua pròpia gaudeix d'un suport legal explícit. En efecte, l'art. 51.1 de la Llei orgànica general penitenciària —que, segons el Tribunal, haurien infravalorat les instàncies administratives i judicials— disposa literalment que: «*Los internos estarán autorizados a comunicarse periódicamente, de forma oral y escrita, en su propia lengua, con sus familiares, amigos y representantes acreditados de organismos e instituciones de cooperación penitenciaria, salvo en los casos de incomunicación judicial. Estas comunicaciones se celebrarán de manera que se respete al máximo la intimidad y no tendrán más restricciones en cuanto a las personas y al modo que las impuestas por razones de seguridad, de interés de tratamiento y de buen orden del establecimiento*».

A la vista del precepte legal transcrit, la Sentència estableix la vinculació entre l'actuació de les autoritats penitenciàries i els drets fonamentals, amb els termes següents: «*El hecho de que, en este caso, se trate de "comunicación gratuita", como literalmente expone el Director del establecimiento penitenciario de Teruel, no ha de llevar a conceder la autorización sin tener en cuenta los derechos del recluso, en este supuesto su derecho a la intimidad familiar. (Este derecho es el aquí relevante, quedando en segundo término, en nuestro enjuiciamiento, el derecho de libre expresión.) Tampoco es absolutamente determinante para una comunicación el grado de tratamiento en que se halle el recluso*» (FJ 5).

Del paràgraf anterior destaca la tria de la intimitat familiar com a dret fonamental implicat. A banda de la circumstància, no determinant, que la LOGP faci referència a la necessitat de respectar la intimitat dels presos, el Tribunal Constitucional no afegeix cap altre raonament per justificar l'encaix de la conducta analitzada en el «dret a la intimitat familiar» de l'article 18 CE ni el rebuig de la llibertat d'expressió.

En relació amb el debat sobre la substantivitat del dret a la intimitat familiar i la seva relació amb la intimitat *personal* a la qual al·ludeix el mateix precepte, la jurisprudència ha sancionat la unitat d'ambdós continguts del dret a la intimitat, derivant-los de la dignitat de la persona (art. 10.1 CE) i destinats a protegir un àmbit propi i reservat front a l'acció i el coneixe-

ment dels altres, necessari per mantenir una qualitat mínima de la vida humana. Pel que fa a la intimitat familiar, l'interpret constitucional ha emprat prevalentment una concepció basada en la legitimació processal, en supòsits en els quals es tractava d'apreciar en quina mesura *«aspectos de la vida de otras personas con las que se guarde una personal y estrecha vinculación, como es la familia»* (stc 231/1988 i 197/1991) poden afectar la intimitat personal.

En aquest context, la Sentència comentada sembla que introduiria una concepció organicista de la intimitat familiar, atès que l'acte comunicatiu s'engloba en aquest concepte pel fet de produir-se en el si de la família o de l'entorn personal més proper. El dret així configurat s'orientaria a la protecció d'un àmbit d'autodeterminació en aspectes estrictament vinculats a la personalitat —on és clara la unió amb la intimitat personal—, entre els quals la Sentència inclou l'elecció de la llengua de comunicació amb els familiars. Així, tot i que les circumstàncies del cas exclouen l'aplicació del dret al secret de les comunicacions (art. 18.3 CE) —desplaçat per la previsió legal que permet intervenir les comunicacions dels presos—, es pot establir un cert paral·lelisme amb la tesi que es fonamenta no tant en la protecció de la intimitat i la seguretat, com en la llibertat de les comunicacions que protegiria la seguretat indispensable en l'àmbit de llibertat garantit, relatiu no solament al missatge sinó al complet «procés de comunicació» (tesi acollida per una part de la doctrina a partir de la stc 114/1984).

Tanmateix, la lògica processal de la Sentència s'allunya d'aquest tipus de consideracions per centrar la discussió en l'àmbit de la ponderació d'interessos. Les condicions en què s'han de produir les limitacions que afecten les comunicacions dels interns en establiments penitenciaris ja varen precisar-se a la stc 183/1994 —relativa a les comunicacions d'un pres amb el seu advocat—, que imposà l'existència d'una previsió legislativa *«clara y terminante»*, així com una interpretació de l'art. 51 de la LOGP en el sentit més estricte i garantista dels drets implicats. Pel que fa al cas actual, el Tribunal Constitucional indica: *«Las limitaciones diseñadas por la propia LOGP (art. 51.1), o sea, las “restricciones impuestas por razones de seguridad, de interés de tratamiento y del buen orden del establecimiento” no son aplicables a las comunicaciones telefónicas de un interno con su familia, en la lengua propia, nacional o extranjera, salvo que se razone, al conceder la autorización condicionada, que el uso de una lengua desconocida por los funcionarios del establecimiento puede atentar a algún interés constitucionalmente protegido»* (FJ 6).

En el fonament jurídic setè de la Sentència es realitza la ponderació indicada, a partir de la doctrina del Tribunal Constitucional i del Tribunal Europeu de Drets Humans en matèria de limitacions dels drets fonamen-

tals: aquestes han de perseguir un fi constitucionalment legítim i previst per la Llei; la mesura restrictiva de drets ha d'adoptar-se mitjançant resolució especialment motivada i notificada a l'interessat; i la resolució administrativa s'ha de comunicar al jutge, per tal que n'exerceixi el control. A més, es fa referència a la idoneïtat, necessitat i proporcionalitat al fi perseguit exigible a qualsevol intervenció restrictiva de l'exercici dels drets fonamentals (STC 207/1996 i STEDH en els assumptes Calogero Diana i Domenichini, de 15 de novembre de 1996). De tot això es desprèn que, si bé «*la comunicación familiar no es un derecho absoluto, como no lo son ninguno de los derechos constitucionalmente protegidos*», no s'ha respectat l'exigència de proporcionalitat, ja que: «*El razonamiento del Director del establecimiento penitenciario, aunque apoyado en los arts. 51 LOPG y 100 del Reglamento Penitenciario, llega a una conclusión que resulta desproporcionada. El encontrarse el recluso clasificado en primer grado de tratamiento no comporta, per se, una peligrosidad indiscutible para los principios de seguridad y buen orden. Y la reglamentaria presencia de un funcionario no puede convertirse (con las pertinentes excepciones que han de quedar razonablemente plasmadas en el acto de autorización condicionada o de denegación) en un fundamento jurídico para prohibir las comunicaciones familiares en la lengua propia de cada uno, cuya celebración es tutelada con el máximo respeto a la intimidad de los reclusos por la LOGP (art. 51.1, párrafo segundo)*» (FJ 7).

Pel que fa al compliment del requisit de motivació de la resolució restrictiva del dret a la intimitat, el Tribunal Constitucional adverteix que: «*... cuando la dirección del establecimiento penitenciario estime que su acuerdo es razonable, ha de hacer explícita, con claridad y precisión, la ponderación de los valores que ha efectuado, a fin de llevar a cabo su decisión restrictiva del derecho fundamental, en este caso, la intimidad familiar del recluso. Y esa resolución ha de cumplir las exigencias que este Tribunal tiene establecidas para la constitucionalidad de tales decisiones...*» (FJ 7).

La conclusió que es desprèn de la Sentència és que el desconeixement de la llengua emprada per l'intern, per part del funcionari que ha de presenciar les comunicacions dels presos, quan així ho determini l'autoritat competent, no pot prevaler sobre el dret d'aquells a parlar la llengua pròpia, amb independència de quina sigui aquesta llengua. Aquí no tindria rellevància que l'èuscar sigui una llengua oficial en una part del territori de l'Estat, atès que el valor comunicatiu d'aquesta és el que se li dóna en el si de les relacions familiars. Com s'ha destacat, per primera vegada el Tribunal Constitucional situa la llibertat de tria lingüística sota l'empara del dret a la intimitat. Solució que, malgrat estar condicionada per les circumstàncies del cas, pot obrir una nova via de protecció dels drets lingüístics com